

4. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. В.М. Гейця. – К.: Інститут економічного прогнозування НАНУ; Фенікс, 2003. – 1008 с.
5. Манцуров І.Г. Статистика економічного зростання та конкурентоспроможності країни / І.Г. Манцуров. – К.: КНЕУ, 2006. – 392 с.
6. Key figures on Europe – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011 – 173 p.
7. Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – 560 с.
8. Геєць В. Трансформаційні преобразования в Украине: переосмысливая пройденное и думая о будущем / Геєць В.М. // Общество и экономика. – 2006. – №3. – С. 23-53.
9. Концептуальні засади зовнішньополітичної стратегії України / за ред. О.В. Литвиненко, К.А. Кононенко. – К.: НІСД, 2011. – 30 с.
10. Світовий банк прогнозує уповільнення темпів зростання світової економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.worldbank.org/globaloutlook
11. Ключев А. Майбутнє України: глобальні виклики та можливості / А. Ключев // Дзеркало тижня. – 2011. – №35. – С. 1-8.

378

*Дєєва Л.Г., ст. викладач,
Донецький національний технічний університет*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Освіта як цілеспрямований процес збагачення особистості й груп людей фундаментальними та прикладними знаннями, що відповідають сучасному рівню розвитку, охоплює цілу систему відносин, що складаються між державою і особистістю, між державою і освітніми установами, між роботодавцями та вищими навчальними закладами. Унікальність вищої освіти полягає у тому, що вона одночасно виступає суб'єктом ринкової економіки і соціальним інститутом, що виконує функцію чинника соціально-економічного розвитку суспільства. Сфера вищої освіти, функціонуючи поряд з іншими сферами, перебуває в тісному взаємозв'язку із суспільством та економікою. І як будь який суб'єкт господарювання орієнтується на отримання прибутку та збільшення попиту на свої послуги. А як соціальний інститут — прагне знайти розумний підхід до аналізу альтернативних варіантів задоволення своїх і суспільних потреб, і їхнього сполучення.

Зазвичай суб'єкти господарської діяльності при обранні напрямку свого розвитку та розподілу наявних ресурсів орієнтуються на загальнолюдські розум і логіку. Від того, наскільки ефективно розвивається вища школа й розв'язує поставлені перед нею завдання залежить успіх економіки в майбутньому. Отже, на вищій школі лежить надзвичайно важливе завдання і поведінка всіх її суб'єктів, а саме вищих навчальних закладів, студентів, роботодавців, має бути вельми раціональною.

З 1991 по 2010 роки кількість осіб, що навчаються у вищих навчальних закладах збільшилася на 54% [1]. Також спостерігається зменшення кількості навчальних закладів I-II рівнів акредитації та збільшення більш ніж у 2 рази ВНЗ III-IV рівнів. Одночасно з цим відбувається постійне збільшення фінансування сфери вищої освіти. У 2005 році загальні видатки на фінансування вищої освіти збільшилися у 3,5 рази відносно аналогічних у 2000, а згодом майже у 2 рази у 2009 році, та потім ще на 10% у 2011 [2;3]. Таким чином, видатки на вищу освіту склали 2,3 % валового внутрішнього продукту [4, с. 3].

Варто зауважити, що одночасно з зазначеними процесами потреба підприємств у працівниках з 2005 року зменшилася у 3 рази, а необхідність у кваліфікованих фахівцях у 2010 році зменшилася на 45% порівняно [5]. При цьому загальна кількість безробітних склала 1 785,6 тис. осіб., з них більш ніж 15% мають вищу освіту [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що вітчизняна вища освіта розвивається дуже активно, проте не дуже раціонально. Тобто діяльність вищої школи не спрямована на максимальне задоволення потреб економіки у кваліфікованих фахівцях, що призводить до соціального напруження у суспільстві та падіння соціально-економічних показників держави. Зростання об'ємних показників, яке викликано розширенням доступу до освіти та масовим прагненням до продовження навчання, не відповідає потребам ринку праці, породжуючи безробіття. Такий стан речей наштовхує на думку, що всі суб'єкти вищої школи діють нібито наважання та не володіють інформацією про сучасний стан речей у економіці, про попит та пропозицію на ринку праці, про існуючу структуру трудових ресурсів, і, більш того, зовсім не усвідомлюють наслідків прийнятих рішень. Майбутні студенти, обираючи спеціальність, не замислюються над тим, чи затребувана вона, роботодавці витрачають

гроші та час на пошук потрібних фахівців та на перепідготовку кадрів, держава витрачає кошти на підготовку трудових ресурсів, опікуватися якими потім приходиться державному центру зайнятості. Відсутність доступного прозорого інформаційного забезпечення не дозволяє всім суб'єктам вищої школи наблизитись до універсальної суспільної раціональності, приймаючи зважені та усвідомлені рішення. Отже, існуюча ситуація потребує негайних змін у діяльності вищої школи.

Зазначена проблема привернула увагу багатьох українських вчених і активно обговорюється у професійних колах в останні роки. В. Андрущенко, Б. Данилишин, С. Домбровська, Т. Жижко, О. Комарова, П. Кононенко, В. Тітарчук єдині у думці, що діяльність національної вищої школи на сучасного етапу розвитку не відповідає повною мірою потребам економіки та суспільства і потребує змін та реформування [7-13]. Вдосконаленню вищої школи шляхом раціоналізації її діяльності у цих наукових дискусіях майже не приділяється уваги. Проте проблема необхідності інформаційного забезпечення освіти має певний ступінь висвітлення у працях вітчизняних вчених.

Переважна більшість авторів розглядають лише педагогічний аспект порушеної проблеми. Так, М. Афанасьєв, В. Зотова, В. Лутовинова, Н. Побережня, П. Рогова, Н. Пасмор та Г. Товканець наполягають на необхідності впровадження інформаційних технологій у навчальний процес [14-18]. Лише поодинокі наукові дослідження, наприклад, Т. Лукіної, присвячені аналізу всеукраїнського інформаційного забезпечення системи державного управління освітою [19].

У зв'язку з цим метою публікації є обґрунтування необхідності створення інформаційного забезпечення діяльності вищої школи України, яке б стало підґрунтям її раціоналізації, на основі забезпечення взаємодії держави й громадськості.

В умовах глобалізації національна освіта зазнає дедалі відчутнішого впливу зовнішніх чинників і реформується відповідно до стандартів європейської освіти. Очевидно, що відставання в інформаційному забезпеченні системи освіти України від розвинених закордонних країн є величезним. Причому, у першу чергу, цей розрив обумовлений технічною відсталістю галузі й недостатнім інформаційним охопленням. Для забезпечення раціональної поведінки всіх суб'єктів вищої школи без виключення, суспільством і державою повинно бути забезпечено доступне широке інформаційне поле, що сприятиме прийняттю усвідомлених, виважених рішень. Раціональність передбачає виконання двох головних умов: увага та інтелект людини є необмеженими, що дозволить знайти і реалізувати найкращу альтернативу, тобто людина щонайкраще використовує всю наявну інформацію. Проте таке положення не є реалістичним, тому що здатність людського розуму визначати проблему й вирішувати складні завдання обмежена її обчислювальними та аналітичними здібностями. В свою чергу, інформація, як правило, є також обмеженою. Придбання додаткової інформації вимагає витрат. При цьому час є одним з ресурсних обмежень, а витрати на пошук – одним із цінкових обмежень (рис. 1).

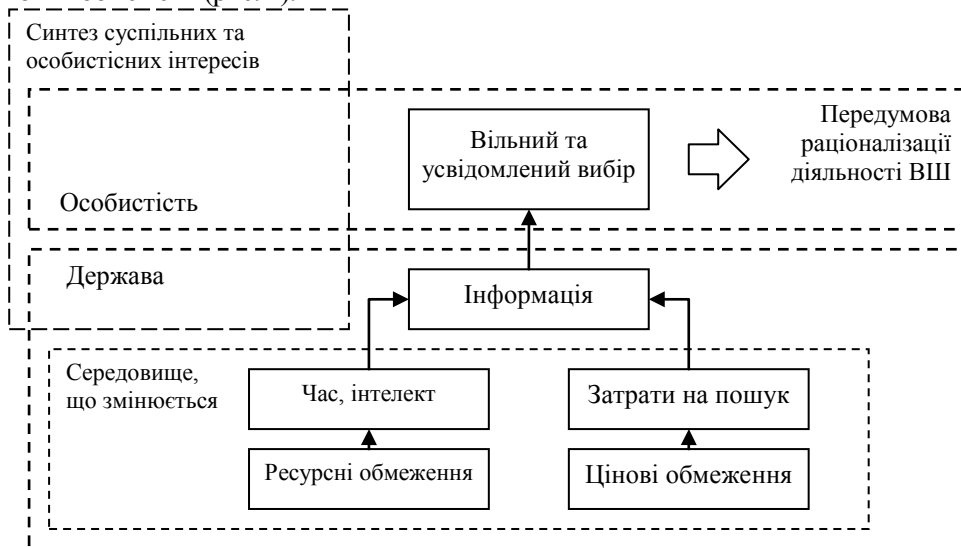

Рис. 1. Роль інформації у раціоналізації діяльності суб'єктів вищої школи

Зрозуміло, що самотійно індивід не може отримати повну, неупереджену, правдиву інформацію щодо розвитку вищої освіти в країні для прийняття раціонального рішення. Тому цю функцію має виконувати держава створюючи по можливості рівні умови для прийняття зважених

рішень всіх учасників освітнього процесу шляхом забезпечення їх об'єктивними, зрозумілими, правдивими інформаційними даними.

Для реалізації зазначеного необхідне створення єдиного інформаційного забезпечення вищої освіти, що передбачає:

- 1.Забезпечення інтеграції й координації всіх інформаційних потоків системи освіти на національному й регіональному рівнях.
- 2.Створення сучасної системи збору й обробки освітньої статистики.
- 3.Створення телекомунікаційної інфраструктури системи освіти, що відповідає потребам суспільства та економіки.

В умовах планової економіки центральні органи влади були основним каналом, що забезпечував взаємодію суспільства та системи освіти. Розпад колишньої системи управління і його інформаційного забезпечення спричинив безліч негативних наслідків. Сьогодні система вищої освіти опинилася в особливо важкому положенні, що погіршується відсутністю стабільних каналів інформації як усередині самої системи, так і з іншими суспільними інститутами. Функціонуюча немов сама по собі вища школа втратила зв'язок з іншими галузями економіки країни, для яких вона покликана відтворювати робочу силу. Тому, у першу чергу, необхідно відновити міжвідомчі й міжгалузеві взаємозв'язки в рамках національної економіки, що дозволить, орієнтуючись на конкретних споживачів продукції вищої школи – роботодавців різних галузей, тобто на певний затребуваний у майбутньому результат.

Також важливим є підвищення ефективності системи вертикальних взаємозв'язків держава-регіон, оскільки прийняття раціональних рішень обмеженого актуальними часовими рамками. При постійному збільшенні інформаційних потоків між ними необхідним є впровадження й використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій. Перспективним напрямом є впровадження практики аналізу та прогнозування потрібних трудових ресурсів на національному, а також й на регіональному та галузевому рівнях та подальше опублікування отриманих даних широкому загалу, як це відбувається у розвинених країнах, таких як, наприклад, США [20].

Не менш важливим, інформаційне забезпечення є для організації управління діяльністю вищої школи на будь-якому рівні. Саме керівники повинні мати адекватну й оперативну інформацію про стан і розвиток процесів у системі освіти. Забезпечення органів управління вищої освітою повною й актуальною інформацією, для використання її в робочих процесах співробітниками міністерства та керівниками ВНЗ, дозволить підвищити ефективність управління та раціональність прийнятих рішень.

Другим важливим кроком є створення інформаційного забезпечення раціоналізації діяльності вищої школи є створення сучасної статистичної бази даних. Не дивлячись на те, що державний комітет статистики відстежує, збирає і обробляє значну кількість статистичної інформації, що стосується різних аспектів розвитку вищої школи, цього не достатньо для повноцінного аналізу та прогнозування її діяльності.

Порівняння вітчизняної статистики вищої школи, наприклад, з показниками Організації економічного співробітництва та розвитку або Євростата, показує, що деякі важливі для аналізу дані в Україні не збираються або не є доступними суспільству [21-22].

У зв'язку з неминучою інтеграцією вищої школи у європейський освітній простір та необхідністю використання нових підходів щодо зіставлення та оцінки результатів її діяльності з закордонними, а також для задоволення інформаційних потреб суспільства, виникають різні завдання, які до останнього часу в Україні практично не ставилися й не вирішувалися, а саме: оцінка економічної віддачі від освіти; оцінка внеску вищої освіти в економічне зростання; оцінка внеску вищої освіти в соціальну стабільність; оцінка внеску вищої освіти в соціальну динаміку (соціальна й професійна мобільність населення). Зважаючи на те, що деякі показники вже використовуються комітетом національної статистики для розв'язання зазначених завдань, то зауважимо лише на тих, дані щодо яких необхідно збирати, акумулювати, зберігати та використовувати для прогнозування діяльності вищої школи та для її раціоналізації.

Серед багатьох інших найважливішими для роботи національної статистичної бази даних та можливості повноцінно співпрацювати з міжнародними є наступні показники: розподіл чисельності зайнятих в економіці по рівнях освіти; розподіл чисельності безробітних по рівнях освіти; відносні доходи залежно від рівня освіти за віком, за статтю; витрати на вищу освіту, як відсоток від ВВП; витрати на вищу освіту на одного студента; кількість людей з вищою освітою в загальній чисельності постійного населення за віком, за статтю.

Збір та обробка зазначених показників дозволить наповнити контентом інформаційні потоки між суб'єктами вищої школи та зробити їх діяльність більш раціональною, а також забезпечити постійний контроль результатів її діяльності.

Третім кроком має стати створення прозорої та відкритої телекомунікаційної інфраструктури системи освіти. Інформаційне забезпечення освітньої політики держави повинно забезпечити зворотну комунікацію на громадському рівні. Важливе значення має включення в цей процес неформальних каналів комунікації, які активізують процеси інформування суспільства, розширюють комунікативне поле освітянської сфери.

Розвиток системи інформування суб'єктів вищої школи має на увазі єдину систему широкого доступу кожного суб'єкта (студентів, роботодавців, робітників вищих навчальних закладів), до інформаційних фондів і баз даних, мережним джерелам інформації, що містить дані обліку в системі вищої освіти за встановленими показниками, дані освітнього моніторингу й інші дані. Система вищої освіти має бути відкритою – як на рівні фахових світових комунікацій (обмін студентами, викладачами, науковими ідеями, програмами, методами, навчальними технологіями, літературою, пресою, веб-сайтами тощо), так і на рівні масової комунікації (публічної відкритості до суспільства). Прикладом є зв'язки з громадськістю, інформування населення щодо проблем освітянської галузі, а також щодо іміджу освітніх інституцій, педагогічних колективів та їхніх лідерів, реклама новітніх навчальних технологій і засобів.

Особливу роль у цьому процесі відіграють засоби масової інформації. Неодноразово доводилося, що мотивація молоді залежить від позитивних сигналів, одержуваних від суспільства, що повинне підтримувати високий рівень очікувань. Тут дуже важливу роль грає економічне становище країни, ситуація на ринку праці, значення соціально-економічних показників. Непрямі наслідки полягають у зміцненні впевненості молоді в майбутньому й підвищенні мотивації вчитися. Саме засоби масової інформації мають забезпечити транслявання цієї інформації для майбутніх студентів навчальних закладів для того, щоб вони могли зробити усвідомлений вибір.

Таким чином, створення інформаційного забезпечення включає розвиток існуючих комунікативних зв'язків та внутрішнього інформаційного потенціалу освіти, створення сучасної статистичної бази даних й створення єдиної відкритої телекомунікаційної інфраструктури, що не можливе без поширення нових освітньо-педагогічних технологій, форм і методів навчання (рис. 2).

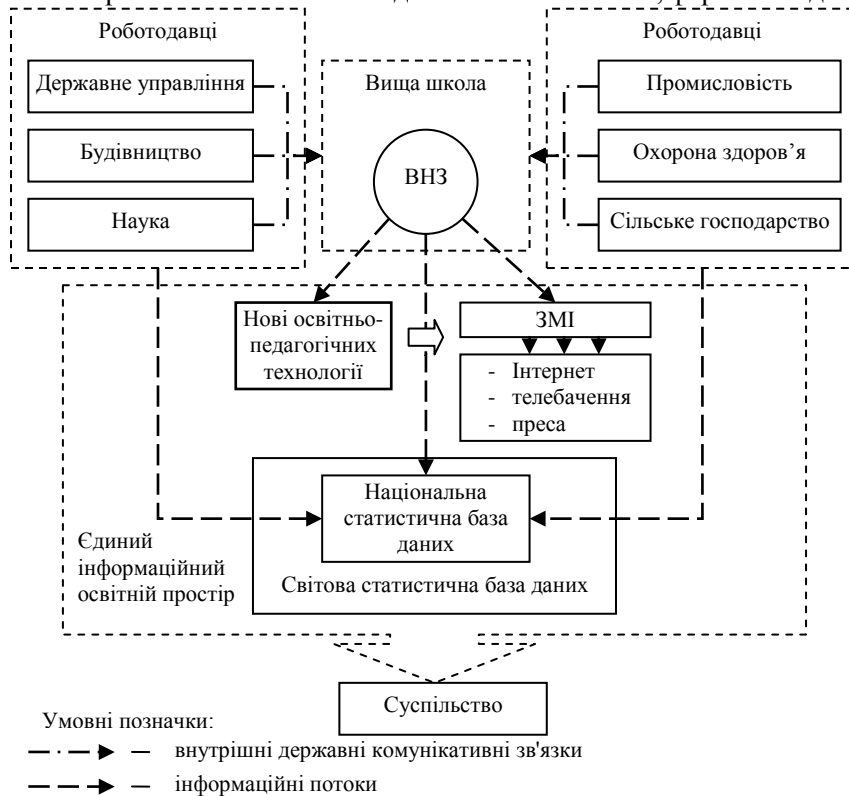

Рис. 2. Модель інформаційного забезпечення раціоналізації діяльності вищої школи

Таким чином, розробка й впровадження інформаційного забезпечення раціоналізації діяльності вищої школи буде сприяти, по-перше, організації мережної взаємодії освітніх установ, удосконалюванню інформаційного обміну й поширенню ефективних рішень; по-друге, удосконалюванню системи управління освітою на основі ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у рамках єдиного освітнього простору; по-третє, впровадженню моделей державно-суспільного управління освітніми установами й підвищенню їх відкритості.

Запропоноване інформаційне забезпечення дозволить діяльності вищої школи стати максимально прозорою та зрозумілою, з одного боку, а значить легко контролюваною й керованою, з іншого.

Це дозволить швидко та безболісно проводити будь-які заходи, щодо реформування та змін у вищій школі, розробка яких є метою подальшого наукового дослідження й матеріалом для майбутніх публікацій.

Література

1. Вищі навчальні заклади. Статистична інформація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до файлу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Виконання державного бюджету. Звіт про витрачання коштів Державного бюджету України по МОН України за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу до файлу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/134-byudzheta-ministerstva/4662-vikonannya-derzhavnogo-byudzheta>
3. Виконання державного бюджету. Звіт про витрачання коштів Державного бюджету України по МОН України за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу до файлу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/134-byudzheta-ministerstva/4662-vikonannya-derzhavnogo-byudzheta>
4. Основні показники діяльності ВНЗ України на поч. 2009- 2010 н. р. / Статистичний бюлетень. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 210 с.
5. Ринок праці України у 2010 році [Електронний ресурс]. – К.: Державний центр зайнятості Міністерства соціальної політики України, 2011. – Режим доступу до файлу: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list>
6. Динаміка потреби підприємств у працівниках за професійними групами у 1999-2010 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до файлу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Андрущенко В. Стратегія для освіти / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2006. – № 3. – С. 5-9.
8. Данилишин Б. Через модернізацію освіти до економіки знань / Б. Данилишин, В. Куценко // Науковий світ. – 2010. – № 7. – С. 6-8.
9. Домбровська С.М. Удосконалення механізмів державного управління у сфері реформування вищої освіти як одна із запорок якості навчання / С.М. Домбровська // Держава та регіони. – 2010. – № 3. – С. 137-140.
10. Жижко Т. Реформа університетської освіти в контексті Болонських домовленостей / Т. Жижко // Вища освіта України. – 2010. – № 2. – С. 28-35.
11. Комарова О.А. Соціально-економічна значущість освіти / О.А. Комарова // Проблеми науки. – 2004. – №1. – С.10-15.
12. Кононенко П. Українська освіта: проблема реформи / П. Кононенко // Освіта і управління. – 2010. – № 1. – С. 7-29.
13. Тігарчук В. Соціокультурна глобалізація вищої освіти: тенденції та наслідки / В. Татарчук // Віче. – 2006. – № 21/22. – С.37-39.
14. Афанасьєв М.В. Інформаційні технології в навчальному процесі / М.В. Афанасьєв, Я. Ромашова // Вища школа. – 2010. – № 10. – С. 49-62.
15. Науково-інформаційне забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітньої галузі: стан і перспективи розвитку / П. Рогова, В. Лутовинова, В. Зотова // Освіта України. – № 66. – 2006. – С.9.
16. Пасмор Н. Деякі питання формування і розвитку електронного навчального середовища внз / Н. Пасмор // Вища школа. – № 8. – 2008. – С.49-59.
17. Побережня Н. Діагностика впровадження інформаційних технологій у процес навчання студентів / Н. Побережня // Вища школа. – 2010. – № 1. – С. 43-52.
18. Товканець Г.В. Інформаційно-комунікаційне забезпечення освітнього процесу / Г. В. Товканець // Актуальні проблеми економіки. – № 12. – 2009. – С.225-231.
19. Лукіна Т. Інформаційне забезпечення системи державного управління освітою України: сучасний стан та шляхи розвитку / Т. Лукіна // Вісник національної академії державного управління при Президенті України. – № 1. – 2004. – С.393-399.
20. Occupational Outlook Handbook: 2010-11 Edition / Hilda L. Solis, Keith Hall. – Washington: Bernan Assoc, 2010. – 878 p.
21. Europe in figures: Eurostat yearbook 2008. Brussel: European Commission Eurostat, 2008. – 566 p.
22. Education at a Glance 2006: OECD Indicators Paris: OECD Publishing, 2006. – 452 p.

Рецензент докт. екон. наук, професор І.В. Пенькова